

Наталія Дробязко
м. Батурич
старший науковий співробітник
Національного історико-культурного
заповідника «Гетьманська столиця»

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ РІШЕННЯ, ПРОБЛЕМИ ТА ЗДОБУТКИ ПОСТІЙНО
ДІЮЧОЇ ВИСТАВКИ «ГРИГОРІЙ ОРЛИК:
ВИДАТНИЙ СИН ВИДАТНОГО БАТЬКА УКРАЇНИ,
ПОВЕРНЕННЯ НА БАТЬКІВЩИНУ»**

У даній статті ми розкриємо концептуальні рішення, окреслимо проблеми створення постійно діючої виставки «Григорій Орлик: видатний син видатного батька України. Повернення на Батьківщину» та представимо здобутки творчої колективної роботи над виставковим проектом.

Ключові слова: музей, постійно діюча виставка, концепція, ТЕП, експозиція, музейний предмет, дизайн-проект, монтування експозиції.

Кожний музей є скарбницею історичної та культурної спадщини, а музейні експонати – носії безцінної інформації про історію та культуру рідного краю та держави. Стаття 1 Закону України «Про музеї та музейну справу» визначає музей, як «науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залученням громадян до надбань національної та світової культурної спадщини» [1, 49]. Музейні експозиції та виставки є результатом цілеспрямованої, систематичної, творчої, пошуково-дослідницької, збиральницької, фондової та експозиційної роботи колективу.

Кожна музейна виставка визначає потребу суспільства та є скарбницею історичної та культурної спадщини. Сучасне суспільство як в Україні, так і в світі, все частіше говорить про нашу епоху, як про поворотний момент в історії [2, 17]. У зв'язку з цим виникає необхідність пошуку історичної справедливості. Одним із шляхів вирішення цього завдання є створення виставкових проектів, які висвітлять певні періоди історії або життя і діяльність історичних постатей.

У даній статті ми коротко охарактеризуємо концептуальні рішення, проблемами та здобутками одного з виставкових проектів Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» (далі НІКЗ «Гетьманська столиця»): «Григорій Орлик – видатний син видатного батька України. Повернення на Батьківщину». Кожна експозиція ознайомлює відвідувачів з найцікавішими музейними предметами у певному логічному порядку, побудованому за хронологічними критеріями. Таким

чином дана експозиція вибудована за комплексно-тематичним принципом з урахуванням хронологічних подій життя і діяльності Г. Орлика на користь «козацької нації».

На момент початку роботи над виставкою ми розуміли важливість представлення гетьманича Г. Орлика в Батурині, розуміли велич його постаті і його діяльності на благо «козацької нації» у XVIII ст. Вимушені констатувати, що Григорій, старший син Пилипа Орлика, на сьогоднішній день мало відомий українському загалу. Життя і діяльність Григорія Орлика жодного разу не стала предметом науково-популярного експозиційного висвітлення. Родина Орликів представлена лише епізодично в експозиціях декількох музеїв України і варто зауважити - в них мова іде лише про гетьмана Пилипа Орлика. Отже, шлях пізнання борця за українську незалежність, блискучого маршала та дипломата часів Людовіка XV розпочинається з гетьманського Батурина, з міста де він народився та зробив свої перші кроки. Тому виставка має назву «Григорій Орлик: видатний син видатного батька України. Повернення на Батьківщину».

Перший етап формування музейної експозиції має науково-концептуальний характер. Автори концепції на цьому етапі формують ідею щодо вигляду та змісту майбутньої експозиції, її особливостей, компонування і розміщення. Всі ідеї формуються в цілісну концепцію, і вже у руслі цієї концепції триває науковий пошук та здійснюються додаткові дослідження, аналізується власний музейний фонд та ведуться переговори із музейними установами.

Таким шляхом пішли і ми. 18 вересня 2017 р. у Парижі, генеральний директор НКЗ «Гетьманська столиця» Наталія Реброва підписала договір про гуманітарне співробітництво з Іриною Дмитришин. Ірина Дмитришин – українка за походженням, перекладач, історик, завідувач кафедри українських студій Інституту Східних мов та цивілізацій у Парижі. Предметом договору сторони визначили їх спільну діяльність в організації та проведенні науково-просвітницьких заходів з представлення загалу видатного українця, військового діяча і дипломата - Григорія Орлика на основі досліджень Ірини Дмитришин. Таким чином концепція постійно діючої виставки «Григорій Орлик: видатний син видатного батька України. Повернення на Батьківщину» написана на основі дослідження Ірини Дмитришин «Григорій Орлик, або козацька нація у французькій дипломатії».

У науковій концепції постійно діючої виставки сформувалась тема і ідея, мета і методи досягнення її, визначилося місце задуманої експозиції - це палац гетьмана

Кирила Розумовського. Гетьманування Кирила Григоровича співпало по часу з активною фазою діяльності Г. Орлика, а батуринський палац К. Розумовського - це єдиний збережений гетьманський палац на теренах України, де історично справедливо представити видатного сина, видатного гетьмана України П. Орлика.

Загальна мета виставки - висвітлення ролі Г. Орлика в історії України, його внеску в історію Франції; повернення Україні пам'яті про видатного українця; виховання у підростаючого покоління любові до Батьківщини, поваги до її історичного минулого. Адже саме постать Г. Орлика може стати прикладом відданості Батьківщині, вірності батьківській справі, гідного служіння високим ідеалам, освіченості.

Проілюструвати дипломатичну та військову діяльність Г. Орлика ми запланували за допомогою архівних документів, цитат, мап, книг, фотосвітлин, одягу, зброї, нагород. Тож почали втілювати ідею в життя.

Ґрунтовна джерельна база по даній темі зберігається в державних і приватних архівах Франції: Військовому архіві Франції, архіві Міністерства закордонних справ Франції, приватному архіві нащадків роду Дентевіль, який зберігається у замку Дентевіль, де мешкав Г. Орлик. В ході реалізації проекту мали змогу відвідати перелічені архівні установи. Для праці в яких заповнювались форми, просили дозволи для копіювання і отримали їх на конкретні дні.

Ірина Дмитришин передала до фондової колекції музейні предмети, які чудово доповнюють постійно діючу виставку і розкривають моменти життя Г. Орлика: книга «Histoire de Charles XII» французькою мовою у твердій обкладинці, автор Вольтер. Париж, 1854 р.; мапа «Турецька імперія» з атласу Абрагама Ортеліуса, 1570 р., кінець XVII – початок XVIII ст.; мапа «Європа. 1715», невідомий автор, із атласу мап Чарльза Франсуа Деламарче (аркуш XI), XVIII ст.; гравюри «Відень», невідомий гравер, XVIII ст.; «Замок Шамбор» (резиденція Станіслава Лещинського з 1725 по 1733 рр.), невідомий гравер, XVIII ст.; «Молдова-Валахія», гравер Августин Франсуа Леметр, XVIII ст.; «Зустріч кардинала Андре де Флері та мореплавця Дюге-Труен», невідомий гравер, XIX ст.; «Церква Сен-Сюльпіс», невідомий гравер, XVIII ст.; орден Святого Людовіка, Франція, XVIII ст., копія та мапа «Париж. 1735», репродукція. Основою експозиції стала гравюра «Перемога герцога де Броя під Бергеном, 13 квітня 1759 р.», невідомий гравер, XVIII ст., яка зберігається у Національній бібліотеці Франції. Електронну версію гравюри передала І. Дмитришин. На гравюрі можна розглянути єдине, хоча й досить умовне зображення Г. Орлика під № 6.

Опрацьовували фондову колекцію НІКЗ «Гетьманська столиця» з якої також підібрали музейні предмети: булава гетьмана П. Орлика, XVIII ст., копія; мапа Йогана Баптиста Гомана «Україна - земля козаків» 1716 р.; письмове приладдя «Мойсей», Фердинанд Барбедьєн, XVIII ст., Франція; статуетка - порцелянова «Побачення» фірми «Мейсон», XIX ст. Західна Європа. Створити атмосферу XVIII ст. ми вирішили за допомогою годинника напільного, XVIII ст., стола грального розкладного, XIX ст. та двох стільців від м'якого меблевого гарнітуру, XIX ст.

У бібліотечному фонді НІКЗ «Гетьманська столиця» були відібрані книги, які стосуються родини Орликів, але як виявилось ми маємо здебільшого книги про гетьмана П. Орлика. Для повного розкриття теми: життя і діяльності Григорія та Пилипа Орликів на сторінках сучасних друкованих видань ми співпрацювали з видавництвами: «Темпора», «Києво-Могилянська академія», «Світ», «Фоліо». Видавництва з радістю відгукнулись на наше прохання та передали друковані видання, що детальніше розкривають життя і діяльність родини Орликів. Одним з відкритих питань на сьогодні є - книга І. Борщака «Великий мазепинець Григор Орлик» 1932 р., Львів, видавництво «Червона калина». Дану працю ми продовжуємо шукати на аукціонах та у приватних колекціонерів.

Тісно співпрацювали з Львівським історичним музеєм та домовились про передачу на тимчасове зберігання п'яти музейних предметів із їх фондового зібрання, за допомогою яких відкриваються історичні постаті, з якими спілкувався дипломат Г. Орлик. Чернігівський обласний історичний музей імені В.В. Тарновського також відгукнувся на прохання і передав на тимчасове експонування три предмети музейного значення, які розкривають елегантний жіночий образ.

Звичайно, для втілення даної ідеї в життя потрібно досить велике фінансування, залучення благодійних коштів. За це ми вдячні відомому українському меценату Євгену Суру. Завдяки Ірині Дмитришин, яка підбрала потрібні музейні предмети на аукціонах та у антикварах в Парижі, завдяки Євгену Суру, який їх придбав та Надзвичайному і Повноважному послу України у Франції Олегу Шампуру, який посприяв перевезенню їх в Україну, фондова колекція заповідника поповнилась оригінальними предметами музейного значення. Дані предмети розкривають сторінки дипломатичного, військового і особистого життя Григорія у Франції: орден Святого Людовіка, XVIII ст.; шпага, XVIII ст.; гравюра «Вид на палац Версалью», XIX ст.

Продовжується співпраця з Валерієм Глушуком, щодо виготовлення точної копії ордену Меча. 20 вересня 1747 р. Г. Орлик отримав нагороду від короля Швеції,

Фредеріка I, королівський орден Меча на рівні командора, як вдячність та визнання наданих послуг [3, 191]. Валерій Глушук - колекціонер, член правління «WETT Eesti OU» (Естонія, м. Таллін). Музейний предмет знайде своє чільне місце в експозиції.

Розкриваючи військову діяльність Г. Орлика було вирішено пошити мундир польового маршал Франції. Реконструкція мундиру виконана керівником майстерні автентичного одягу «Шляхетний одяг» м. Київ Русланом Прорвою. Мундир пошитий на основі фото мундиру часів Людовіка XVI, 1775 р. з музею армії в Парижі.

Декілька років підряд ми намагалися ідентифікувати місце проживання родини Орликів в Батурині. На основі історичних матеріалів нам вдалося локалізувати розміщення їхньої садиби. В 2018 р. під час археологічних досліджень була віднайдена садиба, де, з впевненістю можемо сказати, народився Григорій. Підтвердженням цього є кахля з гербом Орликів та ініціалами «F.O.», виявлена під час досліджень. Зображення гербів на кахлях, що розміщувались у спорудах, не було рідкісним явищем і перш за все свідчило про право власності власника герба на об'єкт, в декорі якого він був вміщений. Найвірогідніше такі кахлі виготовлялися у Батурині за індивідуальним замовленням [4, 127].

Погодивши концепцію у наукового керівника проекту І. Дмитришин її передали на розгляд і затвердження Вченою радою НІКЗ «Гетьманська столиця» від 25.10.2017 р. Далі розпочалася співпраця з «Майстернею музейних проектів Олександра Антонця», м. Суми, які розробили дизайн проект та художнє оформлення виставки, де відобразили концепцію, визначили просторову модель побудови експозиції, задали тональні кольори й дизайнерські рішення. Врахували технічне оформлення експозиції, сучасне експозиційне устаткування, підсвітку, сигналізацію.

Наступний етап – це розробка тематично-експозиційного плану (ТЕПу). Загалом ТЕП містить вичерпний опис майбутньої експозиції із зазначенням таких розділів: тема; № п/п; виставкові матеріали; характер матеріалу; місце збереження; розміри; примітки.

Одним з етапів підготовки постійно діючої виставки є складання етикетажу. Етикетаж – короткий підпис під кожним експонатом та під кожним стендом, на якому зазначається назва, час створення, автор та походження [2, 21]. Кожний блок виставки має етикетаж, який допомагає відвідувачам розкрити індивідуальну інформацію про кожний музейний предмет.

Завершальним етапом формування експозиції є її монтаж. Саме на цьому етапі можна внести зміни у попередні плани та ескізи, бо лише під час безпосереднього

розміщення у виставковій залі нової експозиції та компоновання окремих стендів є змога зауважити певні огріхи проектування та внести відповідні корективи.

Завдячуючи небайдужим людям даний виставковий проект був урочисто відкритий 19 травня 2019 р. в рамках відзначення 350-ї річниці з дня започаткування в Батурині гетьманської столиці. Постійно діюча виставка «Григорій Орлик: видатний син видатного батька України. Повернення на Батьківщину» – це перший крок на шляху до визнання пам'яті гетьманича Г. Орлика, повернення його імені на рідну українську землю. Під час відкриття виставки Надзвичайний і Повноважний посол України у Франції Олег Шампур до фондової колекції передав срібну ручку-тримач печатки часів Людовіка XV та репродукції портретів Людовіка XV і його дружини Марії Лещинської роботи Мориса Кантена де Латура, оригінали яких зберігаються у музеї Лувр (Париж, Франція). І. Дмитришин передала жіноче люстерко часів Людовіка XV, яке допоможе нам розкрити образ дружини Г. Орлика, французьки Луїзи Єлена Ле Брен де Дентевіль.

Хоча виставка відкрита для відвідувачів, над її розвитком і удосконаленням продовжуємо працювати. Адже мета сучасних музейних проектів зацікавити суспільство, привернути їхню увагу, а потім постійно доповнювати новими музейними предметами відповідної тематики, таким чином заохочуючи відвідувачів знову і знову оглядати експозицію.

Даним виставковим проектом ми ще раз нагадали уроки минулого своєму народу та світові на прикладі мужності і єдності, віри і сили українця-патріота. Адже пам'ять про видатного борця за незалежність нашої держави повинен берегти український народ. Г. Орлик є безперечно прикладом для українців саме зараз, коли в умовах новітнього протистояння зі східним сусідом, йде боротьба за територіальну цілісність всередині країни. Саме такі виставкові проекти відіграють важливу роль у розбудові незалежної Української держави, відродженні духовності та історичної пам'яті.

Посилання

1. Про музеї та музейну справу. Закон України від 29 черв. 1995 р. № 249 / 95-ВР // Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища : зб. офіц. док. – К.: Істина, 2002. – С. 49.
2. Ковальчук Є. Музей у сучасному світі: розробка наукової концепції / Є. Ковальчук // Волинський музейний вісник. – Наук. зб. – Вип. 3. – Луцьк, 2012. – С. 17–22.
3. Dmytrychyn I. Grégoire Orlik: Un Cosaque Ukrainien au service de Louis XV. P., 2009. – С. 191.
4. Дробязко Н.М. До історії роду Пилипа Орлика / Н.М. Дробязко. // Сіверщина в історії України. Глухів – Київ, – 2019. – С. 127–129.